

DOROTA MALEC, JERZY MALEC

Wincenty Szpor (1796–1856) i jego program wykładu umiejętności politycznych. Z dziejów Katedry Umiejętności Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego

Wydarzenia Wiosny Ludów 1848 roku nie przeszły bez echa na Uniwersytecie Jagiellońskim, przynosząc m.in. jego Wydziałowi Prawa istotne zmiany w zakresie struktury i obsady personalnej katedr, w tym istniejącej od 1803 roku Katedry Umiejętności Politycznych. Na zebraniu profesorów zwołanym w marcu 1848 roku przez rektora Macieja Józefa Brodowicza (pełniącego jednocześnie funkcję komisarza Instytutów Naukowych) postanowiono wystosować do cesarza adres z prośbą o potwierdzenie i utrzymanie praw uczelni¹. Adres ostatecznie nie został do Wiednia wysłany, a kolejny rektor Józef Majer wystąpił z inicjatywą samodzielnego określenia przez Senat zmian w ramach pozwalających na to przepisów, m.in. ogólnopolskiej konstytucji². Apel koncentrował się przede wszystkim na propozycji obsadzenia wszystkich katedr zajmowanych przez niemieckich zastępców profesorów wykładowcami znającymi język polski, „bez którego nauka staje się marnym zawodem, a wykład śmiesznością i czystym urąganiem rozumowi i sumieniu”³. Dalsze starania władz uniwersytetu, m.in. o przywrócenie Statutu uczelni z 1818 roku, nie przyniosły rezultatu, jednak w lutym 1849 roku austriackie Ministerstwo Oświecenia wyraziło zgodę na wykładanie w języku polskim i na obsadzenie wolnych katedr zgodnie z wnioskami Wydziału Prawa⁴.

W tym czasie na Wydziale Prawa kierowanym przez Feliksa Słotwińskiego, a od września 1848 roku przez Wawrzyńca Soświńskiego, wakowało, uniemożliwiając normalną działalność kilka katedr, opróżnionych po wyjeździe niemieckich profesorów, w tym m.in. katedra umiejętności politycznych i statystyki państw europejskich⁵. Zgodnie

¹ M. Patkaniowski, *Dzieje Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego od reformy kollątajowskiej do końca XIX stulecia*, Kraków 1964, s. 168–169.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, s. 173.

⁵ Ponadto na Wydziale nie były obsadzone katedry: prawa cywilnego austriackiego i kameralistyki, prawa natury i prawa kryminalnego, historii prawa polskiego i prawa cywilnego polskiego, prawa rzymskiego, prawa cywilnego francuskiego, prawa kościelnego i procedury cywilnej austriackiej; M. Patkaniowski, *Dzieje Wydziału...*, s. 172.

z wnioskiem Wydziału, katedrę tę miał objąć jako zastępca Wincenty Szpor, który już w 1827 roku starał się o nią bez skutku, rywalizując między innymi z Ferdynandem Kojświczem⁶.

Wincenty Szpor, adwokat, senator Wolnego Miasta Krakowa i profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, jest postacią mało znaną, jednak zachowane materiały archiwalne Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Archiwum Państwowego w Krakowie i rękopis w Bibliotece Jagiellońskiej pozwalają na odtworzenie jego drogi życiowej⁷.

Nie pozostawił dorobku naukowego; jego największym opracowaniem – poza rozprawą doktorską – wydaje się złożony do konkursu o Katedrę Umiejętności Politycznych w 1827 roku program wykładu umiejętności politycznych⁸. Warto zauważyć, że choć sam stwierdził w krótkim życiorysie złożonym do postępowania w 1848 roku, że nie ogłosił drukiem żadnego dzieła, to był autorem niewielkiej broszurki opublikowanej w Krakowie w 1846 roku pod tytułem *Rys filozofii dla rodu ludzkiego, głównie zaś dla ludów chrześcijańskich*⁹.

W ślad za brakiem znaczącego dorobku naukowego szły nie najlepsze umiejętności dydaktyczne, co nie pozostało bez wpływu na negatywną opinię przekazaną przez współczesnych mu profesorów uniwersyteckich. Walerian Kalinka w swych *Listach o Krakowie przez Pęćławskiego* osądził go chyba zbyt surowo, twierdząc, że

[...] choćby z Chin przysłano wam człowieka, choćby też po hebrajsku wykladać wam kazano, młodzież więcej by się nauczyła, aniżeli pod polskim profesorem i na polskim wykładzie p. Szpora¹⁰.

Nieco łagodniej, lecz także w negatywnym tonie sportretował go Fryderyk Hechel, profesor medycyny Uniwersytetu Jagiellońskiego, pisząc, że był to

[...] człowiek cichy, uniżony, pracowity, lecz jak był słabym adwokatem, tak jeszcze słabszym jest profesorem¹¹.

Opinie te wydają się jednak zbyt subiektywne i krzywdzące, pozostają przy tym w sprzeczności ze stanowiskiem Wydziału Prawa, popierającego kandydaturę Szpora w staraniach o katedrę od 1847 roku.

W. Szpor, urodzony w 1796 roku, był krakowianinem¹². Podobnie jak jego brat Ignacy, krakowski notariusz, z którym niekiedy bywał mylony, ukończył Wydział Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, uzyskując w 1817 roku licencjat, a w 1826 roku dokto-

⁶ J. Malec, *Ferdynanda Kojświcz Programma Nauk Administracyjnych w Uniwersytecie Jagiellońskim wykładanych* [w:] *Historia integra. Księga pamiątkowa ofiarowana prof. Stanisławowi Salmonowiczowi w siedemdziesięciolecie urodzin*, red. D. Janicka i R. Łaszewski, Toruń 2001, s. 405; o posiedzeniu Senatu, na którym przedstawiono między innymi kandydaturę W. Szpora do zatwierdzenia przez Ministerstwo Oświecenia Publicznego, por. pamiętniki profesora medycyny Fryderyka Hechla, *Kraków i Ziemia Krakowska w okresie Wiosny Ludów*, oprac. H. Barycz, Wrocław 1950, s. 220.

⁷ Na brak bardziej szczegółowych informacji o jego postaci zwróciła uwagę J. Bieniarzówna, por. J. Bieniarzówna, J.M. Małecki, *Dzieje Krakowa. Kraków w latach 1796–1918*, Kraków 1977, s. 44.

⁸ Program wykładu – Archiwum UJ, sygn. S I 386.

⁹ Rękopis W. Szpora, Archiwum UJ, sygn. WP II 146.

¹⁰ *Listy o Krakowie przez Pęćławskiego*, Poznań 1850, s. 60; por. *Historia nauki polskiej*, red. B. Sucho-dolski, t. III: 1795–1862, Wrocław 1970, s. 252.

¹¹ F. Hechel, *Kraków i Ziemia Krakowska...*, s. 283.

¹² *Ibidem*, s. 282; M. Patkaniowski, *Dzieje Wydziału...*, s. 188.

rat¹³. Aplikował w Sądzie Kryminalnym, zdał egzamin sędziowski, a 23 stycznia 1820 roku, na wniosek Prezesa Sądu Apelacyjnego Wolnego Miasta Krakowa i Jego Okręgu Senat Rzeczypospolitej Krakowskiej mianował go adwokatem

[...] przy magistraturze sądowej Wolnego Miasta Krakowa i Jego Okręgu upoważniając go do bronienia wszystkich spraw przy wszystkich sądach konstytucyjnie postanowionych i bez wszelkiego wyjątku¹⁴.

Jego kariera prawnicza rozwijała się pomyślnie i w latach 1823–1828 Senat powierzył mu zadanie czuwania nad prawami skarbu i instytucji krajowych podczas przeprowadzanej wówczas regulacji hipotek¹⁵. W 1824 roku ożenił się z Marią z Ostrzeszewiczów¹⁶. Wbrew niepocholebnej opinii F. Hechla o umiejętnościach prawniczych W. Szpora, jego kariera adwokacka rozwijała się raczej dobrze, o czym świadczy m.in. wybudowanie przez niego kamienicy w Krakowie¹⁷ i posiadany w Królestwie Polskim majątek¹⁸.

W tym, jak się wydaje, bardzo dobrym dla siebie zawodowo okresie W. Szpor po raz pierwszy podjął starania o uzyskanie profesury uniwersyteckiej i zgłosił się do konkursu o Katedrę Umiejętności Politycznych, opróżnioną przez Mikołaja Hoszowskiego¹⁹. Spośród ośmiu kandydatów, którzy zgłosili się do konkursu, ostatecznie pozostali tylko dwaj: Ferdynand Kojśiewicz oraz Wincenty Szpor²⁰. Adam Bagniewski z Warszawy nie został dopuszczony do konkursu jako nieposiadający doktoratu z prawa, Wawrzyniec Soświński z Krakowa wycofał się z rywalizacji, Józef Strażnicki z Wiednia, Józef Plath z Koszyc i Stanisław Kudlicki z Lublina nie nadesłali żądanych w postępowaniu pro-

¹³ M. Patkaniowski, *Dzieje Wydziału...*, s. 188.

¹⁴ Postanowienie Senatu WMK z dnia 23 stycznia 1820 r., l. 117 Dziennika Głównego Senatu, Archiwum Państwowe w Krakowie, Oddział III, ul. Sienna 16 (dalej: AP III), *Akta Ignacego i Wincentego Szporów*, sygn. IT 530; także liczne dokumenty z praktyki adwokackiej W. Szpora, między innymi rewersy dłużne klientów zobowiązujących się do zapłaty „po ukończeniu sporu”.

¹⁵ Rękopis W. Szpora (bez daty) zawierający opis kariery naukowej, Archiwum UJ, sygn. WP II 146.

¹⁶ Zmarła w 1854 roku w galicyjskiej wsi Podhybie i została pochowana na cmentarzu w tamtejszej parafii izdebnickiej, nekrolog M. z Ostrzeszewiczów Szporowej, AP III, sygn. IT 530.

¹⁷ W 1828 roku W. Szpor kupił pierwszą kamienicę, a raczej wystawione na licytację ruiny kamienicy przy ul. Sławkowskiej i natychmiast przystąpił do jej odbudowy według planów zatwierdzonych przez Urząd Budowniczego 3 czerwca 1828 roku; w 1839 roku sprzedał ją Z. Reychlowej; A. Chmiel, *Domy Krakowskie. Ulica Sławkowska*, cz. I, *Numery nieparzyste*, Kraków 1932, s. 117–121; kolejny adres Szpora w Krakowie jego brat Henryk określał na listach *Jaśnie Wielmożnemu Panu Szporowi w Krakowie, idąc z Mikołajskiej ulicy pierwsza kamienica na rogu Plant*, listy między innymi z dnia 29 grudnia 1846 roku, 14 stycznia 1847 roku, AP III, sygn. IT 530.

¹⁸ Por. między innymi obszerna korespondencja z administratorami wsi Piestrze i Busaków, AP III, sygn. IT 530; W. Caban, *Spółeczeństwo Kielecczyzny 1832–1864: studia nad strukturą i aktywnością gospodarczą ziemiaństwa, mieszczaństwa i Żydów*, Kielce 1993, s. 85.

¹⁹ J. Malec, *Ferdynanda Kojśiewicza Programma...*, s. 405; D. Malec, J. Malec, *Programma umiejętności politycznych Piotra Bartynowskiego 1828 r. O staraniach przyszłego profesora prawa rzymskiego o Katedrę Umiejętności Politycznych na Uniwersytecie Jagiellońskim* [w:] *Leges sapere. Studia i prace dedykowane profesorowi Januszowi Sondlowi w pięćdziesiątą rocznicę pracy naukowej*, red. W. Uruszczak, P. Święcicka, A. Kremer, Kraków 2008, s. 286; D. Malec, J. Malec, *Z dziejów Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Mikołaja Morozza Hoszowskiego (1778–1828) starania o Katedrę Umiejętności Politycznych*, maszynopis złożony do Księgi Jubileuszowej Prof. A. Lityńskiego.

²⁰ J. Malec, *Ferdynanda Kojśiewicza Programma...*, s. 405; M. Patkaniowski, *Dzieje Wydziału...*, s. 177–178.

gramów wykładu²¹, zaś Józef Schön z Wrocławia nie znał języka polskiego. Wprawdzie za najlepszy uznano w postępowaniu konkursowym program nadesłany przez Piotra Bartynowskiego, ostatecznie jednak objął on Katedrę Prawa Rzymskiego²². W postępowaniu konkursowym, uzupełnionym o kandydatów ubiegających się o tymczasowe zastępstwo W. Szpor został oceniony na drugim miejscu, po P. Bartynowskim, wyprzedzając W. Soświńskiego, F. Kojświewicza i Konstantego Hoszowskiego, syna poprzedniego profesora w tej katedrze. Katedrę uzyskał wówczas jednak nie on, a F. Kojświewicz, choć przedstawiony przez niego program w opinii oceniającego profesora Feliksa Słotwińskiego „nie jest wcale dostatecznym”²³.

F. Słotwiński do opiniowania przedstawionych mu programów wykładu przygotował kwestionariusz pytań, obejmujący następujące zagadnienia: kompletność wykładu i objęcie wszystkich nauk administracyjnych, proponowany sposób prowadzenia wykładu, ocenę znajomości literatury przedmiotu oraz języków, w jakich była dostępna. Zwracał uwagę na znajomość zagadnień praktycznych i ustaw administracyjnych, argumentując, że

[...] sama bowiem czcza teoria i rozumowanie najbardziej wymyślone z praktycznymi wiadomościami niepołączone do informowania uczniów na zdatnych urzędników w zawodzie administracyjnym są niedostateczne, a nawet niebezpieczne²⁴.

Uwzględniając wszystkie te kryteria, doszedł F. Słotwiński do wniosku, że obszerne, 47-stronicowe opracowanie W. Szpora jest „dobre i dostateczne”²⁵. Mimo wysokiej oceny programu Szpora katedrę powierzono wówczas jako zastępcy Kojświewiczowi, przez „wzgląd na ciągle i odznaczające się w biurze rektorskim prace tegoż”²⁶.

Gdy po dwóch latach F. Kojświewicz zwrócił się z prośbą o mianowanie go na stanowisko profesora, ogłoszono w 1830 roku kolejny konkurs, do którego dopuszczono także W. Szpora²⁷. Po przeprowadzeniu egzaminu konkursowego i ocenie pisemnych prac przygotowanych przez obu kandydatów do mianowania przedstawiono jednak na pierwszym miejscu F. Kojświewicza, który uzyskał patent na profesora 15 listopada 1831 roku²⁸.

Po dokonanej w 1833 roku reorganizacji uniwersytetu i połączeniu katedry umiejętności politycznych z katedrą prawa natury F. Kojświewicz utracił stanowisko, powracając do funkcji zastępcy profesora²⁹. Na rozpisany wówczas konkurs do nowej katedry zgłosił się ponownie F. Kojświewicz, a także W. Szpor, już po raz trzeci w ciągu kilku zaledwie lat starający się o zatrudnienie na Uniwersytecie Jagiellońskim.

Do konkursu zgłosili się także Karol Fryderyk Benjamin Löwenberg z Berlina, Julius Kohlstock z Berlina, Antoni Ferdynand Albelÿ z Węgier i Karol Liebelt z Poznania³⁰.

²¹ Kudlicki w miejsce programu przedstawił opracowanie zatytułowane *Mysli moje w miejscu programu*, tłumacząc się zbyt późnym powzięciem informacji o konkursie, Archiwum UJ sygn. S I 386.

²² M. Patkaniowski, *Dzieje Wydziału...*, s. 177–178; D. Malec, J. Malec, *Programma umiejętności politycznych...*, s. 286.

²³ M. Patkaniowski, *Dzieje Wydziału...*, s. 179.

²⁴ F. Słotwiński, *Zdanie o programmatach kandydatów ubiegających się o wakującą Katedrę*, Archiwum UJ, sygn. S I 386.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ J. Malec, *Programma umiejętności politycznych...*, s. 405.

²⁷ *Ibidem*, s. 408–409.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ M. Patkaniowski, *Dzieje Wydziału...*, s. 181.

³⁰ *Ibidem*, s. 181–182; J. Malec, *Programma umiejętności politycznych...*, s. 409.

Wydział Prawa zapoznał się ze zgłoszeniami i przedstawił pozytywną opinię tylko o dwóch kandydatach: F. Kojświewiczu i W. Szporze. Pozostałych dyskwalifikował brak znajomości języka polskiego (A.F. Albelý i K.F. Löwenberg, który ponadto nie wyraził zgody na poddanie się egzaminowi konkursowemu), chęć objęcia tylko katedry prawa natury, bez umiejętności politycznych (J. Kohlstock), brak doktoratu prawa (K. Liebelt). Wydział uznał ponadto, że kwalifikacje F. Kojświewicza uzasadniają mianowanie go bez przeprowadzania egzaminu konkursowego, podobną opinię – z wnioskiem o ewentualne zwolnienie z egzaminu z umiejętności politycznych – przedstawiono o W. Szporze³¹.

Mimo tych sugestii doszło do pełnego postępowania konkursowego, które odbyło się 23 maja 1834 roku i przebiegało zgodnie z przepisami §§ 38–50 Wewnętrznego Urządzenia Uniwersytetu z 1833 roku³². Obaj kandydaci wyciągnęli z urny pytania i przygotowali w pozostawionym im na to czasie pisemne odpowiedzi. Ocena akt konkursowych została dokonana przez zewnętrznego sędziego – przesłano je w tym celu za pośrednictwem pruskiego rezydenta w Krakowie na uniwersytet w Berlinie. Zgodnie z odpowiedzią, uzyskaną 29 stycznia 1835 roku, za godniejszego kandydata uznany został F. Kojświewicz, który zdobył nominację³³.

Niezależnie od podejmowanych trzykrotnie prób rozpoczęcia kariery akademickiej W. Szpor wykonywał nieprzerwanie zawód adwokata. Trwało to do 23 lipca 1841 roku, gdy wobec wybrania go w charakterze zastępcy senatora do Senatu WMK złożył rezygnację z palestry³⁴. 21 września 1843 roku po wyrażeniu zgody przez rezydentów mocarstw opiekuńczych Senat zatwierdził go na zajmowanym dotychczas zastępczo stanowisku i powierzył godność senatora czasowego³⁵. Po wcieleniu Rzeczypospolitej Krakowskiej do monarchii austriackiej wykonywał nadal te same obowiązki jako referent wyższy do 15 marca 1847 roku, gdy po zwolnieniu powrócił ponownie do adwokatury za zgodą Rady Administracyjnej Miasta Krakowa i Jego Okręgu³⁶. Podczas pierwszych wyborów do krakowskiej Rady Miejskiej w październiku 1848 roku zdobył mandat radnego³⁷.

Dopiero w 1848 roku, jak już wcześniej wspomniano, W. Szpor uzyskał w charakterze zastępcy Katedrę Umiejętności Politycznych. Już w 1847 roku, po przejściu na emeryturę dotychczasowego profesora F. Kojświewicza, został uznany przez władze uniwersytetu za jedyne kandydata, który jest jako „długoletni mecenas w tut. Mieście znany każdemu swojemu ziomkowi, członkom Rady ze swojej zdatności niemniej jak z pięknego charakteru”³⁸. Władze austriackie jednak nie uwzględniły tej kandydatury,

³¹ M. Patkaniowski, *Dzieje Wydziału...*, s. 182.

³² *Ibidem*, s. 182–183; por. także akta postępowania Archiwum UJ sygn. S I 386.

³³ M. Patkaniowski, *Dzieje Wydziału...*, s. 183.

³⁴ Postanowienie Senatu WMK z dnia 23 lipca 1841 r., AP III, sygn. IT 530.

³⁵ Postanowienie Senatu WMK z dnia 21 września 1843 r., AP III, sygn. IT 530.

³⁶ Rękopis W. Szpora, Archiwum UJ, sygn. WP II 146; postanowienie Cesarsko-Królewskiej Rady Administracyjnej miasta Krakowa i Jego Okręgu z dnia 29 września 1847 r. nr 5353 „stosownie do przedstawienia przez Prezesa C.K. Sądu Najwyższego prośby Wincentego Szpora o przywróceniu prawa wykonywania zawodu adwokata zezwała na powrót”, AP III sygn. IT 530.

³⁷ K. Bąkowski, *Kronika Krakowska 1796–1848*, cz. 3: *Od roku 1832 do 1848*, Kraków 1909, s. 238.

³⁸ Akta Senatu UJ, cyt. za M. Patkaniowski, *Dzieje Wydziału...*, s. 185–186.

powierając zastępstwo w katedrze Eberhardowi Jonakowi, wykładającemu po niemiecku do chwili wybuchu Wiosny Ludów, gdy opuścił Kraków³⁹.

Jesienią 1848 roku Senat zwrócił się po raz kolejny o powołanie do prowadzenia wykładu z umiejętności politycznych oraz statystyki krajów europejskich W. Szpora, „który pracując wiele w przedmiocie umiejętności politycznych, dawniej już odbył na tę katedrę publiczny konkurs z wielkim dla siebie zaszczytem”⁴⁰. 29 października 1848 roku gubernator Galicji mianował go – w wieku 53 lat – zastępcą profesora, a kilka miesięcy później, 22 stycznia 1849 roku, Rada Miasta Krakowa wobec przyjęcia płatnego urzędu profesora zwolniła go z pełnienia niedawno uzyskanych w wyborach obowiązków honorowego radnego⁴¹.

Choć przy mianowaniu wyraźnie nawiązano do nieszczęśliwie dla Szpora zakończonego konkursu i złożonego jeszcze w 1828 roku programu wykładu, to – jak się wydaje – o wskazaniu jego kandydatury decydowały także praktyczne umiejętności w zakresie administracji, zdobyte podczas wielu lat pracy w Senacie WMK i brak kontrkandydatów. Jak wynika z pamiętników F. Hechla, przyjęcie Szpora na uniwersytet miało także formę zadośćuczynienia za to, że „wyrwany przez rezydentów z zyskowej profesji [advokata] teraz za zmianą rządu został bez miejsca i wynagrodzenia”⁴².

Obowiązki zastępcy profesora łączył z dalszym wykonywaniem zawodu adwokata, co usprawiedliwiało niską pensją akademicką nawet surowy w ocenie profesorów prawa F. Hechel⁴³. W korespondencji Wydziału Prawa z komisarzem ministerialnym Józefem Reinerem na jego zarzut, że profesorowie prawa, m.in. W. Szpor, w sposób niezgodny z ustawodawstwem austriackim wykonują jednocześnie zawód adwokata, odpowiedziano, że uczelnia powinna raczej „o profesurę tych mężów starać się dla ich uczoności, aniżeli pomijać ich dlatego, że mają inne zatrudnienie”⁴⁴.

W. Szpor wykładał umiejętności polityczne oraz statystykę państw europejskich. Tak rozległa problematyka przekraczała możliwości jednego profesora, toteż pod koniec 1849 roku Wydział podjął starania o rozdzielenie tych dyscyplin i pozostawienie W. Szporowi wykładu z umiejętności politycznych i ustawodawstwa politycznego austriackiego oraz stworzenie drugiej katedry zagadnień statystyki europejskiej i monarchii austriackiej oraz prawa handlowego i wekslowego⁴⁵.

Jednocześnie władze Wydziału Prawa podjęły próbę uzyskania dla W. Szpora nominacji na rzeczywistego profesora zwyczajnego, jednak wobec wyraźnej odmowy ze strony Ministerstwa Oświecenia starania te nie powiodły się. Zaważyła na tym z pewnością opinia szefa Komisji Gubernialnej w Krakowie Etmayera, który na polecenie wiedeńskiego ministerstwa oświaty oceniał kwalifikacje kandydatów do nominacji profesorskich⁴⁶. Wprawdzie w sprawozdaniu nie wyrażono zastrzeżeń co do moralnego i politycznego oblicza W. Szpora, wyraźnie jednak zakwestionowano jego kwalifikacje

³⁹ M. Patkaniowski, *Dzieje Wydziału...*, s. 186.

⁴⁰ Akta Senatu UJ, cyt. za M. Patkaniowski, *Dzieje Wydziału...*, s. 187.

⁴¹ M. Patkaniowski, *Dzieje Wydziału...*, s. 187; *Akta Ignacego i W. Szpora*, AP III, sygn. IT 530.

⁴² F. Hechel, *Kraków i Ziemia Krakowska...*, s. 283.

⁴³ Swoją komentarz opatrzył jednak złośliwym stwierdzeniem: „advokatom to zawsze nieźle się u nas powodzi”, *ibidem*.

⁴⁴ Cyt. za M. Patkaniowski, *Dzieje Wydziału...*, s. 233–234.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 298.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 234–235.

naukowe, stwierdzając jednocześnie, że podobnie jak profesor Cukrowicz jest już za stary, by się douczyć.

Wraz z początkiem nowego roku akademickiego 1850/1851 odebrano Szporowi część wykładanych dotychczas przedmiotów, przekazanych mianowanemu zastępcą profesora J. Dunajewskiemu, i pozostawiono tylko wykład ze statystyki. Zmusiło to W. Szpora do podjęcia decyzji odejścia z uniwersytetu. 9 października 1850 roku złożył na ręce dziekana rezygnację z profesury i prośbę o zwolnienie go z obowiązku wykładania⁴⁷. Kilka dni później, 12 października 1850 roku, wyraził jednak zgodę na dalsze prowadzenie wykładu do czasu znalezienia następcy⁴⁸.

Wydział Prawa, uważając, że Szpor został wyraźnie skrzywdzony przez władze, raz jeszcze podjął próbę uzyskania dla niego zastępstwa profesora prawa francuskiego po zmarłym w grudniu 1850 roku Wawrzyńcu Soświńskim. Do kolejnego raportu Ettemayera dołączono tym razem negatywną dla kandydata opinię dyrektora policji w Krakowie Neussera, wskazującego na radykalną postawę i popieranie uczestników krakowskiej rewolucji 1846 roku⁴⁹. Namiestnik Agenor Gołuchowski nie poparł wobec tego kandydatury Szpora, który ostatecznie zakończył pracę na Uniwersytecie Jagiellońskim w połowie roku akademickiego⁵⁰.

Wykład umiejętności politycznych, przygotowany przez W. Szpora podczas pierwszej, nieudanej próby uzyskania katedry w 1828 roku, z pewnością nie w pełni odpowiadał nowym czasom i sytuacji prawno-politycznej połowy XIX wieku, gdy wreszcie rozpoczął pracę na Uniwersytecie Jagiellońskim. Obszerny, 47-stronicowy rękopis został podzielony na 120 paragrafów, w których autor kolejno przedstawił najważniejsze zagadnienia proponowanego wykładu. Program napisany został ręką samego Szpora, pismem nie zawsze czytelnym. W wielu miejscach autor dokonywał poprawek i uzupełnień, rzadziej skreśleń napisanego tekstu.

W. Szpor rozpoczął od próby zdefiniowania pojęcia umiejętności politycznych, przez które rozumiał

[...] systematyczny zbiór szczegółowych umiejętności, nauk i wiadomości prowadzących do znajomości dobrze urzędzenia i rządzenia państwa, czyli społeczności obywatelskiej na pewnym ziemi kręgu (§ I)⁵¹.

We wstępie, podzielonym na 6 paragrafów oznaczonych cyframi rzymskimi, kolejno przedstawił w zwięzłej formie: *wyobrażenie w ogólności umiejętności politycznych* (§ I), *cele społeczności obywatelskiej* (tj. państwa, rządu, ludu, § II); *pożytki i jakie znajomość umiejętności politycznych przynosi* (§ III); *system umiejętności politycznych* (§ IV); *podział umiejętności politycznych* (§ V), a także konstytucje Wolnego Miasta Krakowa i Królestwa Polskiego, policję wewnętrzną i ekonomikę (§ VI).

Wśród umiejętności politycznych wyróżnił *linię prawniczą czyli umiejętność prawa powszechnego*, obejmującą wykład prawa prywatnego, wykład prawa publicznego (z podziałem na prawo wewnętrzne, czyli rządowe, oraz zewnętrzne, czyli narodów,

⁴⁷ Archiwum UJ, sygn. S II 805.

⁴⁸ Archiwum UJ, sygn. WP II 146.

⁴⁹ M. Patkaniowski, *Dzieje Wydziału...*, s. 266.

⁵⁰ Pismo dziekana F. Słotwińskiego z 2 stycznia 1851 r., Archiwum UJ, sygn. S II 805.

⁵¹ *Program*, Archiwum UJ, sygn. S I 386.

§ V). Kolejną grupę umiejętności miały stanowić umiejętności ściśle polityczne, wśród których wyodrębnił *linię filozoficzno-polityczną czyli umiejętność teoretyczną ogólną* oraz *linię właściwą czyli naukę praktyczną* (§ V cd.)⁵². Przez to ostatnie pojęcie rozumiał zwłaszcza znajomość obowiązującego prawa, szczególnie ważną, jego zdaniem, dla urzędników.

Umiejętność i naukę rządzenia *wewnętrznie* ujmował jako naukę formy rządu, naukę prawa i sprawiedliwości (prawa prywatnego i karnego), umiejętności i naukę policji wewnętrznej (bezpośredniej i pośredniej), ekonomii wewnętrznej (ekonomii prywatnej oraz publicznej z podziałem na ekonomikę przemysłową, rolnictwa, rzemiosła, handlu oraz *financyi wewnętrznej*)⁵³.

Wśród umiejętności politycznych zewnętrznych wyróżniał naukę o polityce bezpieczeństwa narodów oraz naukę o ekonomii narodów, obejmującej naukę o handlu zagranicznym i politykę ekonomiczną.

Po wprowadzającym do wykładu wstępie obejmującym podstawowe definicje i podziały autor programu przeszedł do zagadnień bardziej szczegółowych, rozpoczynając je od *umiejętności policyi*, którym poświęcił sporo uwagi (§ 1–41). W. Szpor akcentował, że rząd ma prawo podjęcia „wszelkich potrzebnych środków służących do osiągnięcia i utrzymania w państwie bezpieczeństwa wewnętrznego”⁵⁴. W tej części wykładu zapowiadał zwrócenie uwagi na różnice między policją a wymiarem sprawiedliwości, z którym policja miała bliską styczność. Jak zauważył, różnic nie zacierał fakt, że w składzie urzędu policji może działać wydział sądowy powołany do spraw karnych mniejszej wagi, a niekiedy także do spraw cywilnych. Omówienie miało obejmować potrzeby policji, w tym zwłaszcza potrzebę utrzymania bezpieczeństwa wewnętrznego, a także zagadnienia podziału terytorialnego, wewnętrzną organizację urzędów policji niższej i wyższej oraz – co warto podkreślić – „postawienie granic działania policyi, której działania odpowiadać powinny wielkości zagrażać mającego bezpieczeństwa”.

Zgodnie z zaproponowanym przez W. Szporę podziałem opartym na przesłankach zagrożeń porządku i bezpieczeństwa o charakterze publicznym i prywatnym, policja miała się składać z policji bezpośredniej (niższej) oraz pośredniej (wyższej). Policja bezpośrednia miała się dzielić na publiczną, której przedmiotem działania były sprawy *publiczności, to jest powszechności*, oraz prywatną, mającą za cel *osoby prywatne, to jest ich życie, honor, wolność* zagrożone zarówno działaniami umyślnymi (§ 12), jak i przypadkowymi (np. policja budowlana, przeciwpożarowa, opieka publiczna, § 13, nadzór nad służbą i pracownikami, § 14).

Policja pośrednia miała obejmować policję siły publicznej, policję *uszanowania rządu i ducha publicznego*, policję *zaludnienia*, policję *oświecenia*, policję *obyczajów* oraz ekonomiki. W. Szpor zamierzał ilustrować swój szczegółowy wykład na temat policji przykładami obrazującymi cele i sposoby działania w tym zakresie, a poszczególnym rodzajom policji poświęcił w swym programie wykładu wiele miejsca. Jako przykład jego szczegółowych poglądów warto przytoczyć obszernie uwagi na temat *policyi oświecenia* (§ 29–35):

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ *Ibidem*.

[...] trzy prawdy, że oświecenie w religii i moralności zasadach oraz w nauce czytania, pisania i rachunków jest powszechnie użyteczem. Dalsze zresztą oświecenie o tyle tylko użytecznym staie się, o ile jest istotnem i dokładnem zgłębieniem tych umiejętności, nauk i wiadomości⁵⁵.

Zastanawiając się nad optymalnym z tego punktu widzenia modelem edukowania młodzieży, w tym edukacją domową, zwracał szczególną uwagę na nauczanie języków obcych.

W części wykładu poświęconej zagadnieniom ekonomicznym (§ 42–87) W. Szpor omawiał, w jaki sposób *rząd ma prawo do wszelkich środków potrzebnych, służących do utrzymania w dobrym stanie bogactwa narodowego*. Wśród szczegółowych kwestii miały się znaleźć między innymi rozważania o pracy (pospolitej, tj. wykonywanej własnymi siłami fizycznymi, oraz sztucznej, wykonywanej *z użyciem sił obcych*, § 47), o przemyśle (w tym rolnictwie, rzemiośle i handlu, § 48), o cenach, walutach (§ 50).

Zgodnie z przedstawionym przez W. Szporą programem, ekonomia miała się dzielić na ekonomię polityczną wewnętrzną (prywatną i publiczną, obejmującą ekonomikę przemysłową i naukę o finansach, *która mówi o ściąganiu i zużyciu dochodów wewnętrznych państwa*, § 51) oraz zewnętrzną. Przez tę ostatnią rozumiał naukę o handlu zagranicznym płodami rolnymi lub wyrobami rzemiosła i przemysłu, wyodrębniając w niej handel *czynny czyli wychodzący, konsumpcyjny czyli wchodzący oraz transitowy czyli przechodzący* (§ 51). Ekonomii prywatnej poświęcił jeden obszerny fragment programu wykładu (§ 52), zwracając większą uwagę na szczegółowe zagadnienia ekonomii publicznej (§ 54 i n.), w tym ekonomii rolnictwa (§ 55–67). Do podstaw dobrej gospodarki rolnej zaliczał między innymi potrzebę prawidłowej i planowej uprawy wszystkich gruntów (§ 56), właściwej hodowli bydła (§ 57), zwracał też uwagę na potrzebę prowadzenia edukacji w szkołach rolniczych zakładanych przy szkołkach wiejskich (§ 62). Równie szczegółowo analizował problemy ekonomii przemysłu i rzemiosła (§ 68–75) oraz handlu (§ 76–80).

W obszernej części wykładu poświęconej finansom (§ 81–110) dokonał klasyfikacji dochodów publicznych na: dobra narodowe, regalia (dochody wyłączone na dobro publiczne), monopole (rozumiał przez nie *pewne fabryki wyrobów z kupna i sprzedaży wyłączone na dobro publiczne*), podatki oraz *dochody przypadkowe* (§ 82). Wśród podatków wyróżniał stałe, gruntowe, przemysłowe, osobiste i konsumpcyjne (§ 87). Warto podkreślić, że – zdaniem W. Szpora – podatki powinny być *trwałe i nieuciążliwe dla podatników: żaden podatek nie może być (bezwzględnie uważając) nadmiernie uciążliwym dla płacącego*, a korzyści osiągane przez podatnika powinny przekraczać dolegliwości związane z obowiązkiem podatkowym (§ 90). Analizując zagadnienia ekonomiczne, W. Szpor zwraca także uwagę na konieczność należytego uposażenia dla urzędników publicznych *stosownie do ich rangi, tak iżby utrzymanie stąd przyzwoite mieć mogli*, oraz żołdu dla wojskowych i jego regularnego wypłacania (§ 99).

W szczegółowych rozważaniach o handlu krajowym i zagranicznym (§ 100–110) zwracają uwagę między innymi proponowane przez W. Szporą fragmenty wykładu poświęcone kredytowi i weksłom (§ 106, § 110). Kredyt, ujmowany przez W. Szporą raczej jako „kredyt zaufania”, stanowił *duszę handlu zewnętrznego, zwłaszcza w dzisiejszej epoce*. Jak zauważył, korespondencja handlowa wyprzedza często właściwe czynności

⁵⁵ *Ibidem*.

handlowe, a zatem, jego zdaniem, pojęcie kredytu odnosiło się do staranności w zobowiązaniu się do dostarczenia dobrego towaru oraz do realizacji punktualnego odbioru towaru.

Analizując zagadnienia polityki ekonomicznej (§ 111), rozumianej jako zespół środków prowadzących do zapewnienia korzystnego zewnętrznego bilansu państwa *lub przynajmniej oddalenia szkodliwego*, zwraca uwagę na znaczenie statystyki traktowanej przez niego jako nauka pomocnicza wobec umiejętności politycznych, jako środek służący do *wyrachunkowania* stanu państwa (§ 114).

Program wykładu zamykają refleksje na temat konieczności uwzględnienia przez rządzących wszystkich elementów umiejętności politycznych, rozważenia wszelkich korzyści i ewentualnych kosztów przed podjęciem decyzji dla dobra publicznego (§ 119); w jego opinii dobra znajomość wszystkich nauk wchodzących w zakres umiejętności politycznych powinna cechować każdego urzędnika (§ 120).

Program wykładu przygotowany w 1828 roku przez W. Szporę można uznać za opracowanie oryginalne, autorskie, mimo wyraźnego podążania śladami najważniejszych opracowań epoki. Autor nie podał wprawdzie, na jakich pracach oparł swoje dzieło, jednak systematyka wykładu i sposób definiowania pojęć wykazują wiele podobieństw do pochodzących z tego samego okresu programów wykładu przygotowanych przez Mikołaja Hoszowskiego⁵⁶, Piotra Bartynowskiego⁵⁷, a także Ferdynanda Kojśiewicza⁵⁸.

Na podkreślenie zasługuje przejrzysty podział materii wykładu oraz zapowiedź posługiwania się przykładami, być może znanymi autorowi z praktyki adwokackiej. Dużą wagę Szpor przykładał do zagadnień nauki policji, rozumianej przez niego w tradycyjny sposób, wiele miejsca poświęcił także problematyce ekonomicznej i handlowej. Zwraca uwagę dobra systematyka wewnętrzna i zwarte, a zarazem jasne i klarowne przedstawienie poszczególnych kwestii, na czym – być może – zaważyły doświadczenia z praktyki sądowej i adwokackiej W. Szpory.

Przypominając program wykładu umiejętności politycznych, nie sposób nie zauważyć, że na wysoką ocenę zasługiwał on w 1828 roku, gdy został złożony na Wydziale Prawa, a także w latach 1831 i 1834, gdy W. Szpora ponownie stawał do kolejnych konkursów. W 1847 roku, gdy otrzymał wreszcie upragnioną katedrę, program nie odpowiadał już ówczesnemu stanowi nauki i nie uwzględniał zdobywczy żywiołowo rozwijających się nauk administracyjnych.

Jak na początkującego profesora mocno zaawansowany wiekiem, 53-letni wówczas W. Szpora, nie był już wówczas w stanie w pełni sprostać stawianym mu wymaganiom. Niewątpliwie był jedną z ofiar niewłaściwie prowadzonej polityki kadrowej Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz niesprzyjającego splotu okoliczności i nieustannej rywalizacji o katedrę z F. Kojśiewiczem⁵⁹. Gdyby było mu dane podjąć pracę w 1828 roku, kiedy u szczytu kariery prawniczej, w pełni sił witalnych i umysłowych przygotował swój program wykładu, być może rozwinąłby swe umiejętności i zasłużył

⁵⁶ D. Malec, J. Malec, *Z dziejów Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Mikołaja Morozę Hoszowskiego (1778–1828) starania...*

⁵⁷ D. Malec, J. Malec, *Programma...*, s. 288–292.

⁵⁸ J. Malec, *Programma umiejętności politycznych...*, s. 405.

⁵⁹ Negatywną opinię wystawił F. Kojśiewiczowi F. Hechel, piszący o nim: „opój, pasibrzuch, nieuk, nie wart nawet posady bakałarza w szkółce, nikczemny intrygant, słowem, prawdziwa zakała naszej Akademii”; F. Hechel, *Kraków i Ziemia Krakowska...*, s. 315.

na lepszą opinię współczesnych. Wymarzony sukces miał w 1847 roku gorzki smak, a krótką radość z profesury umiejętności politycznych skutecznie zniszczyły władze austriackie, odmawiając zdecydowanie stałej nominacji W. Szpora.

W. Szpor zmarł w Krakowie w dniu 16 lutego 1856 roku i został pochowany na cmentarzu Rakowickim⁶⁰. W nekrologu eksponującym doktorat prawa, wykonywanie zawodu adwokata i pełnienie godności senatora WMK zabrakło informacji o jego krótkiej, zaledwie dwuletniej karierze akademickiej.

Wincenty Szpor (1796–1856) and His Program of the Lecture on Political Skills. Some Remarks on the History the Chair of Political Skills in the Jagiellonian University

Summary

Wincenty Szpor (1796–1856) was a Cracow advocate and the Senator of the Free City of Cracow in the years 1848–1850. Likewise, he lectured on political skills and statistics at the Law Faculty of the Jagiellonian University. In the years 1827, 1830, 1834, 1847 he repeatedly entered the competition for the Chair of Political Skills. On the successive competitions he unsuccessfully rivalled with Ferdynand Kojśiewicz. As a result it was only after the Kojśiewicz's death that he arrived at the position of the deputy professor. After 1848, due to political reasons, the Austrian authorities did not agree to stabilize his position. It was in 1828 that W. Szpor, while fulfilling the competition requirements for the Chair, submitted to the Commission his ample program of the lecture on political skills. The program suggested by Szpor was well prepared and clear in its form and contents. It was based rather on the assumptions of the Enlightenment era and only to a slight extent it drew upon the assumptions of the spontaneously developing administrative sciences. Therefore in such form the lecture doubtless fell short of the expectations of the mid-19th century which was the time when Szpor eventually started his much desired academic career. That way or another, Szpor's program – particularly when viewed from the perspective of the programs prepared at similar time by M. Hosiowski, F. Kojśiewicz and P. Bartynowski – makes up an interesting document illustrative of the history of the world of learning and instruction in law. It is also illustrative of the situation of administrative sciences in the first part of the 19th century.

⁶⁰ Nekrolog W. Szpora, AP III sygn. IT 530; K. Grodziska, *Cmentarz Rakowicki w Krakowie*, Kraków 1983, s. 388.